

Vím, že výklad, jež uzavírám, má nejednu mezeru nebo nejasnost. Nesouvisí to jen s povinnou stručností přednášky, ale i s faktem, že tu jde o stanovisko, jež svou oprávněnost nebo míru její musí osvědčit plněji v boji názorů. Ale pokud je účelem jeho, aby přednášející při této slavnostní příležitosti ukázal, nač ve své práci vědecké klade důraz, jaké problémy jej zajímají, pokud jde o to, aby se vám duševně představil se svými přednostmi, a chcete-li, i svými nedostatky, vyhovuje tuším úkolu danému dostatečně.

JAN SLAVÍK

BÁSNICKÁ PERIODA ČESKÉHO DĚJEPISECTVÍ

Píši-li o rektorské přednášce univerzitního profesora Pekaře, není to proto, že bych se opovažoval doufat v nějakou opravu jeho petrifikované filosofie českých dějin. Nejen já, jehož Pekař za historika nepokládá, ale nikdo jiný dnes nic nedokáže proti hradbám, jimiž se vůdce Gollovy školy zabarikádoval proti nesouhlasné kritice. Prof. Pekař vlivem mnoha okolností přivykl myšlence, že ten, kdo s ním nesouhlasí, je veden mimovědeckými příčinami k vystoupení. Je ochoten připustit, že kritik vystupuje z pohnutí nejrůznějších, jen ne proto, že něco ví, že něco studoval, že cítí odpovědnost za to, co úrovni naší historické vědy řekne ten nejkompetentnější soudce – *budoucnost*. Podléhání cizímu vlivu, osobní kyselost, chorobná opovážlivost, nepřičetnost, to jsou prameny, v nichž prof. Pekař hledá pohnutky k nesouhlasu s jeho učením. Velkou vinu na tom ovšem mají naše vědecké poměry, naše vědecká nestatečnost nebo aspoň pohodlnost. Vím, že řada našich dějepisců (někteří mi to řekli osobně, o některých vím to od dobrých svědků) má námitky proti jeho knize *Žižka a jeho doba*, ale dosud se zevrubnější kritikou nevystoupil nikdo. Někteří se vymlouvají, že dosud dílo nevyšlo celé (scházejí totiž poznámky k poslednímu dílu a rejstřík)! Nic nedbají toho, že mnozí středoškolští historikové žákům vykládají, že už není pravda, že doba husitská byla nejslavnější epochou českých dějin, ale že to byla doba, jež národ poškodila. To prý „nejnověji“ dokázal profesor Pekař. Tak to dnes vypadá na mnohých našich středních školách.

To je příčina, proč se vracím k Pekařově filosofii českých dějin, kterou přednesl při rektorské instalaci, neboť o jinou věc v tomto projevu nejde. Je tu pouze změněn titul. Pekař svému proslvu dal název *O periodizaci českých dějin*¹, ve skutečnosti to pokus o periodizaci českých dějin není. Pekař nejen neuvádí starší periodizační návrhy a nekritizuje je, ale ani sám novou periodizaci nenavrhuje. Základním požadavkem každé periodizace je důkaz, že dělítka (fundamentum divisionis) hodí se na dělebný celek (totum divisionis), jak se říká v logice. O to se profesor Pekař nepokusil. Obmezil se jen na výklad dvou epoch – doby gotické (13.–15. století) a doby romantické (19. století). Již z toho je patrné, že tu jde v podstatě o totéž, co Pekař vyložil v knížce *Smysl českých dějin*. Je-li tu co nového, je to otevřené přiznání, že jeho dělítka periodizační je příbuzné s dělítkem ně-

meckého historika Karla Lamprechta. Ale zde už máme co činit s prvními Pekařovými omyly. Pekař píše, že Lamprecht byl první, jemuž patří zásluha, že pokusil se v usilovné práci o takovou syntézu dějin národních, syntézu, v níž by zaujaly náležité místo i hospodářské, sociální a kulturní složky vývoje a v níž by měnící se duchovní habitus jednotlivých dob byl hlavním dělítkem periodizačním. Lamprecht ovšem prý *netušil*, že jej v požadavku sociálněpsychické periodizace předešel již Francouz August Comte. (*O periodizaci*, s. 7.) Poslední větu citovaného Pekařova výkladu možno najít v malé učebnici Bernheimově (srovnej Lívův český překlad Bernheima, *Úvod do studia dějepisu*, s. 22–23), ale neznamená to, že je tomu tak opravdu. Není pravda, že Lamprecht nezrušil svou závislost na Augustovi Comtovi, nýbrž Lamprecht byl si vědom příbuznosti svých názorů s Comtovým pozitivismem. A nejenže si tuto závislost uvědomoval, nýbrž též sám o svém poměru k francouzským spisovatelům psal.² Ještě však do většího omylu prof. Pekař uvedl posluchače své rektorské přednášky, tvrdil-li, že Lamprechtova periodizace dějin je pokusem příbuzným dějinné filosofii Pekařově. To by předpokládalo, že Pekařův a Lamprechtův světový názor jsou přinejmenším příbuzné. Ve skutečnosti Lamprechtovo filosofické krédo ve všech obdobích jeho měnivých historickofilosofických názorů bylo na hony daleko od názorů Pekařových. Říkám ve všech obdobích, protože Lamprecht víc než kterýkoli německý historik své názory měnil. Stál hodně dlouho na stanovisku *pozitivistickomaterialistickém*, zamítaje přitom důrazně úlohu jednotlivce v dějinném vývoji. Teprve na sklonku života zaměnil pozitivistický materialismus za *pozitivistický psychologismus*, ale i v této periodě Lamprecht zůstává monistou, jemuž duch a hmota jedno jsou. Ani v posledních letech života, kdy Lamprecht se stal zaslepeným šovénem, hlásajícím bezohledné pohlcení sousedních států Německem, nena-psal nic, co by se podobalo historickofilosofickému krédu Pekařovu, obsaženému v jeho brožuře *Smysl českých dějin*. O tom vás mohou poučit nejen Lamprechtovy spisy, nýbrž kterákoli studie o Lamprechtových filosofickohistorických názorech.³ Profesor Pekař jedině si vypůjčil Lamprechtův nápad terminologie pro jednotlivé periody dějinné, to jest přenášet názvy period tvorby umělecké na dějinné periody vůbec. Lamprechtovým východiskem pro periodizaci je předpoklad (který pokládá za prokázanou skutečnost), že určité epochy dějinné vykazují zvláštní sociálněpsychologickou jednotu, jež se jeví v životě politickém, hospodářském, nejvýrazněji však na poli umění výtvarného (učení výklad Lamprechtův, proč výtvarné, trojdimenzální umění je nejvhodnější pro chápání duše doby, nemohu zde rozvádět). Proto z tohoto oboru Lamprecht bere názvosloví pro svá dějinná období, ale rozhodujícím momentem ve vývoji lidstva jsou mu poměry hos-

podářské. Píše-li prof. Pekař, že Lamprechtovi hlavním periodizačním dělítkem je *duchovní habitus* jednotlivých dob, je to pravda, ale je nesmírný rozdíl mezi tím, co slovem „duchovní“ míní Lamprecht a co profesor Pekař. Lamprechtův výklad pojmu „duševní“ je čistě materialistický, respektive monistický, u prof. Pekaře však dualistický, řekl bych, církevně dualistický. U Lamprechta je naprosto vyloučeno, že by jako rektor univerzity vypustil z úst větu, kterou najdete v rektorské řeči Pekařově: Mám za to, že tu (v otázce smyslu dějin lidstva, pozn. J. S.) jen věřící křesťan najde odpověď bezpečnou. Mluví-li např. Lamprecht o duši hospodářského života určité epochy, míní tím zcela něco jiného než prof. Pekař.

Ale připusťme, že dualista Pekař může stejně jako monista Lamprecht rozlišit dějiny svého národa na periody podle „duchovního“ rázu doby. Učinil to Pekař? Nikoli. Zatímco Lamprecht provedl (dobře-li, špatně-li, je zde vedlejší) periodizaci celých německých dějin, od pravěku do doby nejnovější, profesor Pekař vůbec české dějiny nedělí, to jest nepodává nám žádnou přesně charakterizovanou periodizaci českých dějin. Vybral si pouze dvě období. Jedno (13. až 15. století) nazval podle historiků umění dobou *gotickou*, druhé (19. století) nazval dobou *romantickou*. Ale vše, co o těchto dobách Pekař vykládá, pozbývá pro periodizaci českých dějin významu, neprokázal-li, že jeho dělítko hodí se pro všechna období českých dějin. Neboť to je, jak jsem již připomenul, kardinální požadavek učebnice logiky, aby dělítko bylo možno užít pro celek, který dělíme. Pokud se pak týče Pekařovy charakteristiky doby gotické, nelze to nazvat než vědeckou zvůlí. Vybírá z duševních rysů této epochy, kterou obyčejně zoveme sklonkem středověku, co se mu hodí. Co se nerýmuje s „gotickou katedrálou“ (mimo chodem řečeno, jsou velké rozdíly mezi gotickými katedrálami 13. a 15. století), prostě vynechává, na prvním místě „duševní“ události v pravém slova smyslu, to jest rozvoj středověké filosofie. Pekařova doba „gotická“ má více zjevů, jež jsou v přímém odporu proti jeho katedrálovému křesťanství, jež prý chce výše k nebi. Je to doba soumraku supranaturalismu, doba odvrácení se od nebe k zemi, máme-li užít jazyka Pekařova. Byla to zvláštní shoda událostí, že téměř současně, kdy se mi do ruky dostala Pekařova charakteristika doby gotické, byla mi zaslána (jako redaktoru *Slov. přehledu*) nejnovější kniha o téže epoše. Je to dvojsvazkové dílo *La fin du moyen âge (Konec středověku)*, které napsalo pět vysokoškolských historiků (Belgičan H. Pirenne, Francouzové A. Renaudet a L. Halphen, Angličan Perroy a Polák Handelsman). Je tam mimo jiné kapitola *Výsledky obnovy duchovní a umělecké na Západě* (1378–1435). Pročetl jsem tuto kapitolu zvlášť a srovnal, co o téže době mluví Pekař ve své rektorské řeči, a utvrdil se v přesvědčení: Pekařova instalační řeč je víc báseň než věda. Je to

anarchistický plod konzervatismu, mystiky a nechuti, jež se snaží z husitské revoluce udělat vše možné, jen ne dějinnou událost, která znamenala pokrok.

Nazval-li jsem Pekařovu charakteristiku 13. a 15. století vědeckou zvlášť, jsem si vědom povinnosti dokázat toto příkré tvrzení, zejména když o přednášce byly již napsány nadšené referáty. (V. Mathesius v *Přítomnosti*, Arne Novák v *Lidových novinách*.) Rozeberu tedy Pekařův výklad o „době gotické“ po stránce formální i věcné. Aby čtenář mohl mne i Pekaře sám kontrolovat, uvádím celý Pekařův pasus o gotické epoše.

„Praví-li profesor *Matějček* ve své charakteristice dobového stylu: 'Nový duch gotický chtěl otevřít vnitřní prostor, vyhnat jej do výše, propustit maximum světla, chtěl pohyb tvarů a nutil hmotu k hybné výkonnosti nikdy nebývalé,' máme tu úplnou fyziognomiku doby i v jejím životě společenském, hospodářském, ústavním i obecně kulturním. To zázračné probuzení hmoty, oduševnění matérie k hybné výkonnosti nikdy nebývalé, vzepětí katedrál v ohromném rozpětí do oblačné výše, ta fantastická členitost a tvárnost díla, a přece organická a logická do poslední součástky – to není jen obraz náboženského a filosofického vzestupu doby k transcendentnu, jak jeví se tak mocně v jejím životě duchovním, to je také obdoba jejího rozvoje k bohatšímu a svobodnějšímu životu ve všech směrech životního úsilí. Žádná epocha středověká nezměnila tak pronikavě stav společnosti a nepřinesla tolik nové svobody jako doba gotická – ať již vzpomene-me fakta tak ohromné hospodářské a sociální důležitosti, jako byl vznik stavu městského, nebo vzestupu stavu selského z někdejšího otroctví k zabezpečené existenci hospodářské i právní, povznesení šlechty novými právy ústavními i kulturou rytířskou a zároveň patrného demokratického sklonu doby k účasti v životě kulturním, probouzejícího svět laický všech tříd, v tom i ženy, konečně i jejího rozkvětu hospodářského, souvisícího s novými svobodami měst a jimi probuzenou podnikavostí, rozkvětu, jenž je paralelou současného rozvoje činnosti vědecké a literární. Že celé hnutí husitské, že sen jeho nejzanícenějších stoupenců o přípravě půdy pro příchod Kristův a založení království božího na zemi, náleží do téže velké souvislosti, vysvětluje se z téže gotické snahy po povýšení člověka k důstojnosti člověka božího, je očividné. Vzhůru do oblak, vysoko nad kraj, k nebi blíž – z té touhy zpovídá se nejen věž gotického kostela, nejen rytířský hrad na příkré skále nebo vysoké hoře zbudovaný, ale i selské pouti jihočeské k náboženským shromážděním na horách v počátcích husitství – 'Na horách,' pravili, 'dá se nám Bůh poznati.'“

Jak vidět, profesor Pekař vypočítává jednotlivé obory dějinného života, v nichž se projevuje gotická duše. Všimněte si však, *jak* to činí. Zatímco

mystický a květnatě charakterizuje gotické umění stavitelské, naprosto se nepokouší říci něco o činnosti vědecké a literatuře té doby. Ani slova o koncích scholastiky, ani slova o tom, že v 14. století se rodí nová vědecká kritika. Nic o humanismu 14. a 15. století, nic o novém naturalismu a racionalismu. Krátce, nic o tom, co se nehodí do „duševního habitu“ epochy, jak jej vyjádřil rektor Pekař. Je však metodicky přípustné ujišťovat, že současná činnost vědecká a literární tvoří paralelu ke gotickému umění, a neříci o vědě a literatuře jediného slova?

Podobně se to má s Pekařovou gotikou husitství. Husitství čtenáři představuje jako „sen jeho nejzanícenějších stoupenců, jenž chce připravit půdu pro příchod Kristův a založení království božího na zemi“. To je vše. Takové husitství se ovšem velmi snadno vpraví do gotické katedrály. Může však historik tak definovat husitskou revoluci? Od dob starověkého Polybia je v historii zvykem vyzvedávat ty zjevy, jež souvisí s následujícím vývojem. Historik pojednává o některé události, klade si otázku, jak k ní došlo. Také v husitské revoluci se cenilo a cení především to, *co má souvislost s dalším vývojem*. Prof. Pekař ovšem, jak z jiných jeho prací známo, popírá, že by husitství souviselo s německou reformací 16. století, ač v mladších letech tuto souvislost uznával. Prof. Pekař však nemůže nevidět, že evropský dějinný vývoj po válkách husitských vedl k rozbití římského univerzalizmu, k odboji velké části křesťanského světa proti Římu. Tento odboj zahájil vítězně český národ za husitské revoluce. Nepodlehli jako např. albigenští. To je zjev opravdu historický. Za husitské revoluce našli se „zanícení“ lidé, kteří nejen toužili výše k Bohu, ale stavěli se proti monarchii, proti tehdejšímu společenským řádům atd. To také pro prof. Pekaře neznamená nic. Prof. Pekař z celé husitské revoluce si vybere „sen připravit půdu pro příchod Kristův a založení Kristova království na zemi“. Aby mohl husitské hnutí vtláčit do gotiky, nerozpakuje se vydávat kus chiliastického blouznění za podstatu husitského hnutí. Mimo chodem řečeno, profesor Pekař, jak z jiných jeho prací je známo, nic nedá na poukaz, že je metodickým omylem vydávat husitství za hnutí čistě středověké, protože husitští revolucionáři se dovolávají Písma svatého a stavu církve prvotní. V době, kdy nebylo představy o lidském pokroku, kdy všude vládlo pozitivní křesťanství, nebylo možno hledat ospravedlnění odporu proti tehdejšímu řádům i neřádům jinde než v Písmu svatém. Jestliže husité měli za to, že chtějí jen návrat církve do stavu původního, neznamená to, že historik žijící pět set let po husitské revoluci a znající, co potom následovalo, má přijímat doslovně tehdejší teologické argumenty revoluce. Každá revoluce v té době mohla se rozvinout jen pod heslem návratu k evangeliu, musila volat po lepším náboženství, po lepší církvi. Pekař však zašel tak daleko, že v práci

o periodizaci českých dějin slova neřekne o husitském zápasu s Římem. Odboj proti středověké církevní autoritě, jak to skvěle vyložil Palacký v úvodu k historii doby husitské, pomíjí mlčením, ačkoli přední složkou následující doby jsou dějinná fakta, jež připravila setřesení římského poručnictví. Zato Pekař mluví o náboženském zanícení, toužícím blíže k Bohu, a jde v tom tak daleko, že i stavbu hradů na vyvýšených místech pokládá za dílo této snahy – výše k nebi! Nejen věž gotického kostela, ale i rytířský hrad na strmé skále „zpovídá se“ Pekařovi z této touhy. Rozpakují se věru polemizovat s touto větou připomínající kázání kteréhosi kněze, jenž tvrdil, že orlové hnízdí na vrcholcích skal, aby byli blíže k Stvořiteli. Ve snaze učinit rytířské sídlo nepřístupné a nedobytné, prof. Pekař našel tendenci – výše k nebi, blíže k Bohu. Ale pak i patrně naši pohanští předkové, budující hradiště na místech vyvýšených, toužili výše – k Perunovi.

Hrady byly v novém věku opuštěny, když pokrokem válečnictví (dělостřelba) ztratily ochranný význam. Profesor Pekař ve vášni svých výkladů nechává je zpustnout, když šlechta byla zachvácená materialistickým duchem doby renesanční.

Profesor Pekař v úvodu své přednášky vzpomněl zakladatele naší historické školy Jaroslava Golla. Svou však filosofií dějinnou i svou metodou, jež zavírá dnes oči před vším, co odporuje jeho schématu, je *dnes Pekař daleko od Golla*. Vzpomínám tu Gollových přednášek o 14. a 15. století, jež ovšem nezval dobou gotickou, nýbrž dobou humanismu a renesance. Vzpomínám, jak Goll líčil výstup na hory básníka a humanisty Petrarky. Petrarka nevystoupil na vrcholy alpských předhoří, aby byl blíže k Bohu, ale aby se pokochal pohledem na věci pozemské, na krásy přírodní. V tom – pravil Goll – hlásí se nový člověk, v tom se hlásí v humanistech nový věk. Gollovy přednášky o humanismu a renesanci jsou dosud majetkem jeho žáků. Kdyby byly vydány tiskem, zjistilo by se hravě a dokonale, že Pekařovo pojetí 14. a 15. století rozchází se úplně s výklady Gollovými. Nejen pojetím, ale i metodou. Pekařův výklad je tu zcela protigollovský.

V citovaném však Pekařově výkladu jsou nejen nesprávné teze, nýbrž i rozpory. Profesor Pekař mluví o patrném demokratickém sklonu doby gotické. Symptomem však toho sklonu rozhodně není zakládání hradů na skalách. To je právě hlavní moment, jenž podporoval rozvoj aristokratismu, to jest dokonalé vydělení vládnoucí kasty z ostatního obyvatelstva. Teprve na hradech se vytvořila pravá šlechta, modrá krev. Hrad v tomto procesu hraje tutéž roli jako důsledné zavedení celibátu ve stavu duchovním. Obě tyto aristokratické vrstvy, šlechtická a duchovní, dozrávají právě v Pekařově době „gotické“. Prof. Pekař ovšem zcela správně pokládá rozvoj stavu městského za postup k demokratismu a k svobodě. Ale stejným po-

krokem demokratismu je přeměna šlechtice válečníka na velkostatkáře. V tom však prof. Pekař vidí jen „zmaterializování“ doby. Tvrdí, že v téže době (renesanční a barokní) objevují se aristokratické sklony a poměr tříd se mění v neprospěch venkova a měst. Popírám to rozhodně. Již na jiném místě (v brožůře *Nový názor na husitství*) ukázal jsem na to, že středověký sedlák nemohl se měřit se sedlákem novověkým, že daleko hůř žil a bydlil, že mnohem méně byl zabezpečen proti násilí (mohl by prof. Pekař uvést doklady z 18. století, že feudálové vzájemně pálili vesnice svých sedláků?). Bude ovšem třeba mnoho práce, než se změní mylný předpoklad, že postavení sedláckovo lze měřit pouze počtem robotních dní a výškou jeho platů. Bylo by však třeba podrobně srovnat, co prof. Pekař v knize *Žižka a jeho doba* napsal proti demokratismu táborskému, aby bylo patrné, jak dovede být zaujat. Všude připustí sklon k demokratismu, jen ne v odboji proti Římu. V druhém bodě Pekařovy přednášky, v jeho výkladu doby romantické, setkáváme se s tímž postupem jako při výkladu doby gotické. Zde Pekař nehistorickou sofističností nutí k protestu ještě více. Pekař prohlašuje 18. století za konec středního věku, což ovšem není periodizační dělení nové, nýbrž dávno uznané. Pekař však se přímo vyhýbá vyjmenovat ty zjevy, jež právě přiměly historiky pokládat 18. století za mezník. Slovem se nezmínil o Francouzské revoluci, o pádu feudalismu a o tom myšlenkovém převratu, který Francouzskou revoluci předcházel. Pohleďte, jakou si prof. Pekař našel pro světodějný význam 18. století formuli:

Český středověk končí se tam, kde končí se středověk národů naší kulturnědějinné oblasti – u významu tohoto periodizačního přelomu, nejpronikavějšího v našich dějinách, toho, co Kant nazval koncem lidské nedospělosti a jiní sekularizací světového názoru, netřeba se zastavovat, je dobře znám každému vzdělanci.

Tedy: nejpronikavější přelom. To, co Kant nazval. Co jiní nazvali. Několika kulatými slovy a frází, že je to epocha každému vzdělanci známá, přechází se hned k romantismu 19. století, aby mu profesor Pekař mohl přirčíknot věci, jež jsou plodem francouzské epochy revoluční, především demokratický sklon. Skok přes racionalismus a Francouzskou revoluci, jen aby se nemusilo přiznat, co revoluce přinesla lidstvu. Pochybují však, že se již našel historik, jenž při výkladu romantismu 19. století dovedl se vyhnout slovu „Francouzská revoluce“ a výkladu, co znamenala pro další vývoj. Romantismus 19. století je reakcí na osvícenství a dobu Francouzské revoluce a *jen v souvislosti s předcházející epochou lze jej vykládat*. Pekař sám se hlásí k učení o střídání epoch, ale pak není možné, aby jedna epocha se nevykládala v souvislosti s epochou předcházející. Pekař však ve své přednášce to dovede. Je to první výklad romantismu, při němž nepadlo slovo Francouzská re-

voluce. Chvalozpěv Pekařův na romantismus není ovšem ojedinělý. V Německu za světové války a po světové válce psal podobně o významu romantismu konzervativní profesor Georg von Below. Psal také o tom, jaký význam měl romantismus pro historickou vědu. Proti tomu jiný, nikterak radikální, německý historik Walter Götz, vyzvedl tezi, že to byl racionalismus zděděný po 18. století, jenž zrodil objektivní historickou kritiku. O pracích německých romantiků Götz napsal, že měly v široké veřejnosti úspěch, ale: „Die Leser begeisterten sich, weil sie ihre Anschauungen darin wiederfanden, aber sie vermöchten nicht zu beurteilen, daß ihnen gerade das Wichtigste vorenthalten wurde: das Eindringen in die geschichtliche Wahrheit.“⁴

Obracím tento výrok na rektorskou přednášku Pekařovu a jeho posluchače. Pekařovi mohli upřímně zatleskat básníci a lidé, kteří v jeho politických sympatiích našli sebe, v jeho nechuti svou nechut. Střízlivý historik však musil se zamyslet, kam prof. Pekař zašel a kam váhou své autority vleče odkaz Gollův. Goll nebyl filosofující historik, ale jsem z hloubi duše přesvědčen, že by rázně odmítl větu Pekařovu: „Potřeba vniknout hlouběji v skrytý duchovní mechanismus historického vývoje projevuje se v poslední době v naší vědě stále patrněji, a to *i beze všeho vlivu soudobé filosofie*“ (str. 4). Goll by nevrhl takovou větu na papír, ježto byl učitel – pedagog, jenž věděl, jak se škodí každé vědě, tvrdí-li se, že odborná věda se může vyvíjet bez vlivu filosofie. Mám však za to, že příští badatel o dnešní cestě historiografie napíše opak: Nepronikalo se hluboko v českých dějinách a necítily se toho potřeba, naopak přední historikové spatra dívali se na studium filosofie. Zato byli často návštěvou u básníků...

Profesor Pekař prohlašuje dobu gotickou (opakují, míní tím 13. až 15. století) a dobu romantickou (19. století) za duchovně příbuzné, ve skutečnosti je mezi nimi rozdíl podstatný a základní. To období, jež Pekař nazývá dobou gotickou, lze nanejvýš srovnat se stoletím osmnáctým. Je to doba podřívající staré středověké řády a názory (a ve shodě s touto tendencí vznikla husitská revoluce), je to doba vracející důvěru ve vlastní rozum. Je to doba, jež připravila náboženské revoluce, jako v 18. století připravila Francouzskou revoluci i další pronikavé změny v 19. století. Je to prostě doba předrevoluční a tak je také historiky ceněna. Romantismus 19. století je epocha porevoluční, doba reakce, nemohoucí ovšem zdržet duchy vyvolané Francouzskou revolucí. Prof. Pekař dovede svého čtenáře vrhnout do víru vět, jež nelze opravdu nazvat než vědeckým anarchismem. Aniž by, jak jsem ukázal, jedinou větou vyložil dějinný význam osvícenství a revoluce, překvapí najednou čtenáře větou: „Jisto jen zdá se, že vše, co živí myšlenkové sváry, boje a snahy přítomnosti, nacionalismus, liberalismus, demokratismus, socialismus, komunismus atd., je plodem *osvícenského ra-*

cionalismu nebo romantismu, obou vůdčích tendencí duchovních, jež vzbouřily se, třebaš rozličným způsobem, proti středověkým stavům minula...“ Co si má myslící čtenář vybrat z této kumulativní věty, vízící najednou vjedno dvě tendence, to, co jinde staví proti sobě jako protivy? Co je dílem racionalismu, co je plodem romantismu? Není vědeckou anarchií razit takové věty? Všimněte si termínu „obou vůdčích tendencí duchovních“. Profesor Pekař shora mluví o 19. století jako o epoše romantismu, jako o časové periodě. Nyní najednou do 19. století mluví o dvou tendencích (racionalismu a romantismu), ježto dobře cítí, že s romantismem na 19. století nestačí. Obráťte však dvě stránky jeho stati a pozorujte, jak Pekař líčí „dobu gotickou“. Také tato doba má své racionalistické a sociálněrevoluční prvky. Víme však, že prof. Pekař nezmínil se o nich slovem. Proč, snadno postřehnete. Pekařovi jde o to, aby uchránil své „gotické husitství“, aby zachránil jeho nadkatolickou středověkost.

Celá Pekařova přednáška *O periodizaci českých dějin* – jež, jak jsem shora napsal – *soustavným* pokusem o soustavnou periodizaci českých dějin není, má snahu zdůvodnit jeho filosofii středověkosti hnutí husitského. To je klíč, jenž nám rozšifruje celou stavbu jeho rektorské přednášky. Již terminologie jeho výkladů prozrazuje, jakou nechut má k revolučním zjevům. Varuje se vypustit z úst výrazy v historii dávno zdomácnělé. Upozorňuji na závěrečnou větu citovaného pasu o dvou vůdčích tendencích: vzbouřily se proti „*středověkým stavům minula*“! Raději mátožný básnický výraz, než aby užil v historii zdomácnělých výrazů – boj proti nerovnosti občanské, společenské, hospodářské. Raději bezobsažné termíny, než mluvit o boji proti aristokracii i teokracii.

V závěru přednášky prof. Pekař přiznává, že jeho výklad má nejednu mezeru a nejasnost a že oprávněnost jeho stanoviska musí se teprve osvědčit plněji v boji názorů. Toto prohlášení připouštějící možnost diskuse bylo by světlým bodem v Pekařově práci a bylo by velmi sympatické, kdyby staré a nové zkušenosti nebudily pochybnost o možnosti takové diskuse. Poznámka, kterou profesor Pekař připojil v tomtéž svazku *Českého časopisu historického*, kde vyšla jeho rektorská přednáška, k Werstadtovu referátu o Belowově knize *Über historische Periodisierung* a k práci Hauserově *La modernité du XVI siècle* prozrazuje, že nejen mně, hříšnému, ale i historikům, kteří mají poměr k němu velmi přátelský, Pekař upře kompetentnost, píše-li o něčem, co je v rozporu s jeho tezemi. Přál bych si, aby naši historikové mužnou a podrobnou kritikou nové Pekařovy práce dokázali, že se mýlím, tvrdím-li, že skutečná výměna vědeckých názorů v *Českém časopisu historickém* je za dnešního stavu redakce nemožná.